

Література

1. Мелюхин С.Г. Интеграция научного знания // Философия и современность / С.Г. Мелюхин. – М.: Наука, 1971. – С. 290–310.
2. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе / Д.В. Чернилевский. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

ВИХОВАННЯ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

Близнюк О.А., Шмойло В.В. (м. Полтава, Україна)

За останні роки дослідники все більше уваги приділяють феномену емпатійності, оскільки розробка даної проблеми має велику теоретичну та практичну значущість та є важливою у розвитку теорії особистості та міжособистісних стосунків. Наше дослідження спрямоване на здійснення аналізу такої властивості як емпатії, потім її місця у спектрі професійно важливих якостей майбутнього вчителя.

Вітчизняні психологи неоднозначно трактують зміст поняття емпатії, визначаючи її або як здатність, або як процес, або як стан, пов'язуючи її з різними психічними процесами і психологічними особливостями особистості. У зв'язку з цим в роботах багатьох дослідників емпатія розглядається під термінами соціальна сензитивність, доброзичливість, чуйність, емоційна ідентифікація, гуманні відносини, співпереживання, співчуття.

На думку С. Л. Рубінштейна, емпатію – це компонент любові людини до людини, як емоційно опосередковане відношення до оточуючих. Істинно емпатичних відносин він протиставляє феномен «розширеного егоїзму». Д.Б. Ельконін вважав, що здатність людини емоційно відгукуватися на переживання іншого є однією з умов розвитку соціальної децентрації. У зв'язку з цим Д. Б. Ельконін відзначав вплив емпатії на формування когнітивної та емоційної децентрації ідентичності в процесі подолання «пізнавального егоцентризму». П. М. Якобсон вказує на два види прояви почуттів: перший ґрунтується на співпереживанні і залежить від уміння людини «входити в ілюзорну, уявну ситуацію», другий – ґрунтується на реальних ситуаціях, що «мають життєву основу». Т. П. Гаврилова виділяє два види емпатійних переживань (співпереживання і співчуття) і стверджує, що у разі співпереживання проявляються еґоїстичні тенденції, а в разі співчуття – альтруїстичні.

Сучасними дослідниками емпатія розглядається і як емоційне явище, і як процес розуміння.

У основу дослідження покладена концепція емпатії В. В. Бойка, який розглядає емпатію як раціонально емоційно-інтуїтивну форму відображення, яка є особливо витонченим способом «проникнення» у психоенергетичний простір іншої людини.

У структурі емпатії, крім ефективно-когнітивної сфери, В. В. Бойко виділяє ще й інтуїтивний канал, який свідчить про здатність респондента бачити поведінку партнера, діяти в умовах дефіциту інформації про нього, спираючись на досвід, що зберігається в підсвідомості емпатуючого. У зв'язку з таким підходом, В. В. Бойко в емпатії виділяє три канали: раціональний, емоціональний та інтуїтивний. Раціональний канал характеризує спрямованість уваги, сприйняття та мислення на сутність іншої людини, на її стан, поведінку. Це прояв спонтанного інтересу до людини. Емоціональний канал надає емпатуючому можливість входити а емоціональний резонанс з іншими-співпереживати, співчувати. Інтуїтивний канал надає можливість бачити поведінку інших, спираючись на свій досвід [1].

Проникаюча здатність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна

властивість людини, що дозволяє створювати атмосферу відкритості, довірливості, задушевності. Розслаблення партнера сприяє емпатії, а атмосфера напруженості, неприродності, підозрливості перешкоджає розкриттю та емпатичних розуміння.

Ідентифікація – важлива умова успішної емпатії. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, постановки себе на місце партнера. В основі ідентифікації легкість, рухливість і гнучкість емоцій, здатність до наслідування.

Під час нашого дослідження ми застосували методику «Опитувальник рівня емпатичних здібностей (за В. В. Бойком)» [3, с. 56–59]. Опитувальник містить 36 питань. Які оцінюються випробуваним за принципом згоди або незгоди із запропонованими твердженнями.

Обробка результатів: підраховується число відповідей, відповідних «ключу» кожної шкали (кожна вірна відповідь, з урахуванням знака, оцінюється одним балом), а потім визначається їх загальна сума. Оцінки за кожною шкалою можуть варіювати від нуля до шести балів і вказують на значимість конкретного параметра в структурі емпатії. При аналізі показників шкальні оцінки виконують допоміжну роль в інтерпретації основного показника – рівня емпатії, який може варіювати від 0 до 36 балів: 30 балів і вище – дуже високий рівень емпатії; 29-22 – середнійрівень; 21-15 – занижений; 14-0 – дуже низький.

Отримані результати відображено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівень емпатичних здібностей у майбутніх учителів природничих дисциплін

Академічна група / елементи емпатії	П-21	П-22
Раціональний канал емпатії	58%	50%
Емоційний канал емпатій	15%	30%
Інтуїтивний канал емпатій	20%	32%
Установки, що сприяють емпатії	40%	30%
Проникаюча здатність у емпатії	20%	15%
Ідентифікація емпатії	35%	30%

Таким чином, розвитку емпатії майбутніх учителів сприятиме: 1) посилення уваги студентів до самовиховання та саморозвитку, як ефективної умови удосконалення рис характеру притаманних емпатійній людині; 2) введення до переліку навчальних предметів спецкурсів, які озброять вихователів-початківців теоретичними знаннями та практичними вміннями з формування емпатії, що стануть незамінними у налагоджені педагогічних контактів з учнями та їх батьками, педагогічним колективом; 3) навчальна і виробнича практика, як можливість перевірки засвоєних знань та набутих умінь у налагоджені суб'єкт-суб'єктних відносин, зорієнтованих на особистість дитини, врахування її інтересів та потреб.

Ми торкнулись лише проблеми розвитку емпатії як однієї з провідних характеристик гуманної особистості педагога. На подальший розгляд заслуговують такі проблеми як формування альтруїстичного стилю поведінки майбутнього вчителя, підтримка позитивного емоційного фону міжособистісної взаємодії вчителя й учня, взаєморозуміння суб'єктів взаємодій у спілкуванні та діяльності.

Для розвитку рівня емпатії рекомендують:

1. Застосовувати в роботі зі студентами методики, які сприяють розвитку пізнавально-когнітивної сфери, в тому числі психодіагностичні опитувальники, спрямовані на діагностику емпатії.

2. Використовувати методики, які сприяють розширенню і усвідомлення емоційно-чуттєвого досвіду людини. До них відносяться ігри та вправи, що стимулюють розвиток механізму емпатії.

Наприклад, можна використовувати ігри.

«Усмішка». Учасники гри знайомляться з різноманітним смислів, закодованих в художньому описі посмішки, використовуючи запропоновані фрагменти текстів, аналізуючи портретну живопис, самі зображуючи різні види посмішок і складаючи психологічну партитуру опису посмішок.

«Очі. Погляд». Учасники гри спостерігають за зміною виразу очей якоїсь людини і складають партитуру його емоційного стану, роблять замальовки власних емоційних станів, виражених в невербальному поведінці, підбирають літературно-художні приклади емоційного стану.

«Картина (малюнок)». Дивлячись на картину (фотографію) учасники програють сюжет, складають розповідь, притчу, вірші, навчаються входити в світ переживань зображених людей.

«Подарунки». У даній вправі акцент робиться на почуттях і переживаннях, які відчували учасники при згадці про подарунки у своєму житті (чи це люди, предмети, події).

3. Застосовувати методики для розвитку гуманної спрямованості особистості, які є ефективним засобом підвищення рівня емпатії. Можна використовувати опитувальники для визначення цінностей, мотивів і рис особистості, її спрямованості, оцінки комунікативних здібностей та міжособистісних відносин. Подібні методики вивчають і розвивають серцевий потенціал і творчу уяву особистості. Художнє пізнання має особливі психічні механізми, відмінні від тих, які мають місце в логічному мисленні. Тому успішне виховання емпатії та емпатійної поведінки можливо через художню літературу, музику, малювання, театральне мистецтво та інші засоби виховного впливу на внутрішній світ людини.

Література

1. Бойко В. В. Енергія емоцій у спілкуванні: погляд на себе і на інших. – М., 1996. – С. 100-189.
2. Бондаренко І. В. Формування емпатії у фахівців в умовах вищої професійної освіти // Соціально-економічні та технічні системи: Дослідження, проектування, оптимізація. – 2007.
3. Гальперін П.Я. Введення в психологію. – М.: МГУ, 1996.
4. Гаврилова Т. П. Поняття емпатії в зарубіжній психології // Питання психології. – 1975. – № 2. – С. 147-157.
5. Курпатов А., Альохін О.М. Індивідуальні відносини. Теорія і практика емпатії. – М.: Олма Медіа Груп, 2007.
6. Сутуріна Ю.В. Емпатія як професійно значуща властивість особистості // Вісник Бурятського державного університету. – 2008. – № 5. – С. 108-113.
7. Методики самопізнання майбутнього лідера: [збірник тестових методик] / Упоряд. М. В. Гриньова, Ю. П. Кращенко, Н. В. Беляєва. – Полтава: Видавець Шевченко Р. В., 2011. – 116 с.

ПРОБЛЕМИ ТУРИСТСЬКОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Боярська Т.Ю. (м. Полтава, Україна)

В Україні склалася і успішно діє система дитячо-юнацького туризму, яка є невід'ємною складовою загальної освіти.

Протягом останніх років органи управління освітою на місцях, навчальні заклади активізували роботу щодо виховання підростаючого покоління, пропагування здорового способу життя, розвитку учнівського та студентського самоврядування, залучення батьківської громадськості до виконання основних функцій закладу.

У своїй діяльності навчальні заклади нерідко стикаються з нагальними